LEGĂTURA VIE DINTRE ÎNVĂȚĂTURA BISERICII ȘI PRACTICA PASTORALĂ. REPERE DIN EXPERIENȚA PASTORAL-MISIONARĂ A CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR ORTODOCȘI GRECI

Ion Marian Croitoru*

Abstract: The phenomenon of occidentalization and secularization leads to an increasing reconsideration of the role of the parish in the contemporary society. Perceived as the living cell of the Church, along with the monastery and the family, the parish represents the Eucharistic assembly in which the believer lives the quality of limb of Christ's Body, fully participating in the Mystery of the Church as a whole. For this reason, life in a parish takes place both vertically, on the level of man's union with God, and horizontally, accomplishing the communion and brotherhood with our fellows, in all the dimensions of the spiritual and sociopolitical life, such as: the relations between clergy and believers, the realization of the aim of the parish, the cultivation of the relations between parish and monastery, but also the attachment to the Holy Fathers, the participation to the divine service, and, in the light of this participation, the contribution to the sociopolitical life of our fellows, accomplishing in this way the living connection between the teaching of the Church and pastoral practice. All these dimensions are analyzed, under different aspects, in the present study, based on the experience of the clergy and of the believers of the Christian Orthodox Church in Greece.

Keywords: parish, monastery, man's deification, spiritual life, states of purification, illumination and deification, society, political life, *Divine Eucharist*, occidentalization, secularization.

* PhD, Assistant Professor, "Valahia" University, Faculty of Orthodox Theology, Târgoviște, Romania.

Expunerea acestui referat în cadrul celei de a XIV-a ediții a Simpozionului Internațional de Știință, Teologie și Arte (ISSTA 2015), eveniment organizat în sediul Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia, în perioada 4-6 mai, 2015, constituie rezultatul unui studiu mai amplu, având ca temă generală gândirea și viziunea teologică a grecilor ortodocși contemporani asupra parohiei, precum și aplicarea învățăturii Bisericii Ortodoxe în viața credincioșilor. Din motive obiective, timpul acordat expunerii unui referat este limitat, dar și spațiul consacrat editării fiecărei lucrări în parte, astfel că am ales ca o primă parte a acestui studiu să fie prezentat la Simpozionul Internațional „Misiune și propovăduire. 150 de ani de la întemeierea Episcopiei Caransebeșului (20-21 aprilie 2015)”, desfășurat la Caransebeș, cu ocazia manifestărilor culturale închinare împlinirii a 150 de ani de la înființarea Episcopiei Ortodoxe a Caransebeșului și a organizării ediției a IX-a a „Zilelor credinței și culturii” în această Episcopie (19-26 aprilie). În referatul prezentat pentru acea ocazie, cu titlul *Misiunea parohiei în lumea contemporană. Sensul parohiei și scopul ei din perspectiva gândirii teologice ortodoxe grecești*, am cuprins aspecte referitoare la: 1) definirea unui concept: parohia; 2) raportul dintre cler și credincioși; 3) scopul parohiei; și 4) legătura dintre parohie și mănăstire. Aceste aspecte reprezintă doar o parte din gândirea și viziunea teologică a grecilor ortodocși asupra rolului parohiei în societatea contemporană, reflectate prin experiența pastoral-misionară a Bisericii Ortodoxe din Grecia, pe care le completez în referatul expus la prezentul Simpozion Internațional, subliniind următoarele puncte: 1) parohia și Sfinții Părinți; 2) parohia și cultul Bisericii; 3) parohia și societatea; și 4) legătura vie dintre învățătura Bisericii și practica pastorală.

1. Parohia și Sfinții Părinți

Ceea ce dă stabilitate vieții unei parohii, mai ales când preoții au o viziune lumească asupra comunității parohiale, iar prin acțiunile lor sunt în afara Sfintei Tradiții a Bisericii, este atașamentul credincioșilor față de cuvântul Sfinților Părinți. În felul acesta,

conform Părintelui Gheorghe Metallinos, Sfinții Părinți devin „duhovnicii și învățătorii credincioșilor, iar cuvântul lor se aude din cărțile liturgice, imne și rugăciuni”. Așadar, cuvântul Sfinților Părinți devine o hrană zilnică pentru cei ce participă la cultul liturgic al parohiei, care cuvânt li „se oferă ca rugăciune și imn latreutic”. „Numai dacă va tăcea cuvântul scripturistic (profetic și apostolic) și patristic, atunci există pericolul să se piardă orientarea dreaptă și țința vieții bisericești”¹.

Sfântul Grigorie Teologul arată cât de mare este rolul păstorului tămăduitor sau, cu alte cuvinte, al preotului mărturisitor²: „trebuie să fie curat, apoi să curețe; să fie înțelept și așa să înțeleptească; să devină lumină și să lumineze; să se apropie de Dumnezeu și să-i aducă și pe alții; să fie sfințit și să sfințească; să conducă cu mâinile, să sfătuiască cu pricepere”³. Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă că „Dumnezeu nu hirotonește pe toți, pe de o parte, iar pe de altă parte, El lucrează prin toți”⁴.

¹ Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, *Ένορία: ό Χριστός εν τω μέσω ήμων*, Αθήνα, Εκδόσεις Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2000², p. 29 (în continuare, Μεταλληνού, *Ένορία*).

² Μεταλληνού, *Ένορία*, p. 88.

³ Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântul al II-lea apologetic din cauza fugii în Pont*, 71, în *Patrologiae cursus completus, Series graeca* (în continuare, PG) 35, 480 C; Μεταλληνού, *Ένορία*, p. 38.

⁴ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia a II-a la Epistola a II-a către Timotei*, 3, în PG 62, 610; Μεταλληνού, *Ένορία*, p. 39; Γεωργίου Μεταλληνού, «Αναζωπυρεῖν τό χάρισμα» (Β' Τιμ. α', 6), în Α' Ιερατικό Συνέδριο Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, *Η Ένορία στόν 21^ο αἰώνα*, 15-16 Μαΐου 2001, Αθήνα, Έκδοση Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, 2003 (în continuare, Α' ΙΣΙΑΕ), p. 41 (în continuare, Μεταλληνού, *Αναζωπυρεῖν*). În fiecare epocă, Sfinții Părinți atrag atenția asupra căderii din harul preoției. De pildă, Sfântul Nicodim preia cuvintele Sfântului Isidor Pelusiotul din secolul al V-lea și afirmă că demnitatea preoției a decăzut, chiar din timpul acela, în tiranie, de la smerenie în mândrie, de la post în desfătare, de la iconomie (pastorală) în despotism (Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου, *Ερμηνεία εις τὰς ΙΔ' Επιστολάς του Παύλου*, τόμ. Γ', Εκδόσεις

Lipsurile cât privește viața duhovnicească sunt umplute doar prin luarea aminte cu smerenie la „cuvântul și fapta Sfinților Părinți”, ascultându-le și înfăptuindu-le⁵. Dacă un cleric „îi lasă pe Sfinții Părinți să fie călăuze în slujirea sa, atunci dobândește și propria sa lucrare un caracter patristic, adică bisericesc”⁶. Predica neîntreruptă a Sfinților Părinți se referă la desăvârșirea credinciosului prin comuniunea în Hristos cu frații săi. În felul acesta, preotul are posibilitatea să conștientizeze adevărul că integrarea credincioșilor în Trupul lui Hristos reprezintă premisă a mântuirii lor, deoarece parohia este pentru fiecare credincios locul mântuirii sale, un loc în care învață să trăiască în comuniunea cu Hristos și cu frații săi întru Hristos⁷, adică un loc în care dobândește modul de viață conform căruia ajunge la îndumnezeire, cu alte cuvinte, la mântuirea sa în Trupul cel unul al Bisericii⁸.

În fața sistemelor ideologice și a mișcărilor politice, parohia, înțelegând prin ea pe preot și enoriașii săi, este datoare să meargă „pe urmele Sfinților, urmând propria lor cale, din moment ce doar aceasta conduce la îndumnezeire”⁹. Acest fapt înseamnă că fiecare credincios este chemat să se încadreze cu totul în Sfânta Tradiție a Bisericii, dar pentru a înfăptui acest lucru se cuvine ca el să cunoască „cuvântul Tradiției (adică Teologia Bisericii)”, precum și să învețe modul de trăire în această Tradiție, adică viața duhovnicească. „Una dintre cele mai grave lipsuri ale credincioșilor, astăzi, este că și cei ce vin la Biserică, în mod regulat, arareori cunosc duhul Tradiției și, din acest motiv, nu pot să trăiască în conformitate cu acesta. Cunoștințele lor din spațiul Tradiției sunt adesea amestecate cu diferite superstiții și rătăcirii și concepții necreștine. De aceea și atât de adesea ei arată o neputință

Ορθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1990, pp. 112-113, nota 1; Sfântul Isidor Pelusiotul, *Epistolar*, *Cartea a III-a*, *Epistola a CCXXIII-a*, în PG 78, 905-908; Μεταλληνού, *Αναζωπυρεῖν*, p. 41).

⁵ Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 39.

⁶ *Ibidem*, p. 40.

⁷ *Ibidem*, p. 57.

⁸ *Ibidem*, p. 57.

⁹ *Ibidem*, p. 78.

impardonabilă de a percepe unele problematizări care privesc Biserica, fiindcă reflexele lor duhovnicești nu pot să reacționeze”¹⁰.

Sfânta Tradiție se află nealterată la Sfinții Părinți și în cultul Bisericii, dar este nevoie de cheile potrivite pentru cercetarea și înțelegerea corectă atât a Sfinților Părinți, cât și a cultului Bisericii. Aceste chei le poate da cel vindecat duhovnicește, adică cel ce este o călăuză experimentată, cu alte cuvinte, Părintele duhovnic ajuns la măsura desăvârșirii duhovnicești. Fără aceste chei de interpretare există pericolul ca Sfinții Părinți să fie citați și percepuți printr-o metodă străină de modul lor de trăire și cugetare, astfel că nu mai sunt percepuți ca purtători ai vieții și ai experienței de luminare și de îndumnezeire, ci ca exponenți ai unor filosofii sau sisteme filosofice¹¹. Dar și Sfânta Tradiție în sine nu mai este interpretată corect, ci transformată din „mișcare și viață” în forme de conservatorism¹². Evitarea acestei transformări negative se realizează în măsura în care credincioșii devin tot mai mult atașați Sfintei Tradiției și trăiesc tot mai mult în mod liturgic Sfânta Tradiție, astfel că viața parohiei este cu atât mult mai vie¹³.

Prin urmare, numai pe baza experienței Sfinților Părinți, care sunt clerici și mireni de diferite categorii sociale și pregătiri intelectuale, din toate timpurile Bisericii și inclusiv până în vremurile noastre, este conștientizat faptul că principalul scop al parohiei nu este acela de a săvârși „pur și simplu o lucrare socială și filantropică” sau de a se epuiza „în «slujbe» și «hramuri» sau înregistrări de stări

¹⁰ *Ibidem*, pp. 140-141.

¹¹ *Ibidem*, p. 193.

¹² Γεωργίου Μαντζαρίδη, *Η ζωή της Εκκλησίας μπροστά στις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις*, în *Ενορία. Πρός μία νέα ανακάλυψη της. Συλλογικός τόμος*, Αθήνα, Εκδόσεις Ακρίτας, 1993² (în continuare, *ΕΣΤ*), p. 78 (în continuare, Μαντζαρίδη, *Η Εκκλησία*).

¹³ Γεωργίου Μεταλληνού, *Η σύγχρονη ένορία: έπακριβώσεις και προοπτικές*, în *ΕΣΤ*, p. 118 (în continuare, Μεταλληνού, *Η σύγχρονη ένορία*).

civile¹⁴, ci să fie un viu și activ «laborator» de mântuire - îndumnezeire. Să fie o arenă de luptă împotriva oricărui fel de înșelare, a morții, a păcatului, a stricăciunii și cristelniță a nașterii din nou și a învierii. Lucrarea socială (filantropică) va fi atunci încadrată în lupta mântuirii - îndumnezeirii, iar sociabilitatea și frățietatea vor fi roade firești ale comuniunii cu harul dumnezeiesc necreat¹⁵.

Nu se cuvine ca Sfinții Părinți să fie copiați sau urmați într-un mod exterior¹⁶, ci trebuie să ne raportăm prin propria noastră trăire la modul lor de gândire și viață (τὸ πατερικὸν φρόνημα), fără de care nu poate să fie percepută conștiința ortodoxă și, în consecință, este imposibil să se obțină eliberarea de confuzia în care se află cei ce au primit Botezul «cel unul» al lui Hristos, adică de amalgamul curenților și prejudecăților alimentate de duhul lumesc și diferite mentalități izvorâte din acesta, care conduc la slăbirea reflexelor duhovnicești și a criteriilor patristice¹⁷. Fiecare creștin care a primit Botezul «cel unul» este chemat ca să ajungă, prin harul lui Dumnezeu, Părinte al propriei sale epoci¹⁸, pentru că în acest mod Biserica pășește în istorie.

2. Parohia și cultul Bisericii

Dumnezeiasca Euharistie reprezintă epicentrul cultului Bisericii, după cum Sfântul Altar reprezintă centrul parohiei, iar săvârșirea *Dumnezeieștii Euharistii* în parohie, în cadrul *Dumnezeieștii Liturghii*, conferă credincioșilor comuniunea cu Iisus Hristos, prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Său. Prin *Dumnezeiasca Euharistie*, unirea credinciosului cu Hristos nu este

¹⁴ Reamintesc că în Grecia cununile oficiate la Biserică au și valoarea actelor de stare civilă.

¹⁵ Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 193; Μεταλληνού, *Αναζωπυρεῖν*, pp. 48-49.

¹⁶ Γεωργίου Μεταλληνού, *Ἡ Ἐκκλησία μέσα στον κόσμο*, Αθήνα, Ἐκδόσεις Αποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1999², p. 224 (în continuare, Μεταλληνού, *Ἡ Ἐκκλησία*).

¹⁷ Μεταλληνού, *Αναζωπυρεῖν*, p. 49.

¹⁸ Μεταλληνού, *Ἡ Ἐκκλησία*, p. 224.

doar pe verticală, ci și pe orizontală, cu toți cei ce participă și se împărtășesc din același Sfânt Potir, încât comuniunea cu Dumnezeu devine din manifestare individuală una bisericească¹⁹, fiindcă *Dumnezeiasca Euharistie* reprezintă „exprimarea Bisericii ca trup al lui Hristos”²⁰. În acest fel, *Dumnezeiasca Euharistie* caracterizează parohia și viața ei și le reînnoiește permanent²¹, pentru că prin ea se lucrează ajungerea fiecărui membru al ei în starea de dumnezeu-om după har, făcându-l membru al Trupului Domnului. De aceea, adunarea credincioșilor are un caracter „liturgic” și „euharistic”, care indică și mișcarea permanentă a credincioșilor spre realizarea existenței lor eshatologice²².

¹⁹ Ἰωάννου Δ. Ζηζιούλα, Μητροπολίτου Περγάμου, Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ γένεσις τῆς ἐνορίας, în *ΕΣΤ*, p. 168 (în continuare, Ζηζιούλα, Ἡ ἐνότης).

²⁰ Ζηζιούλα, Ἡ ἐνότης, p. 170.

²¹ Μαντζαρίδη, Ἡ Ἐκκλησία, p. 79; Μιχαήλ Καρδαμάκη, Ἡ ἐκ νέου ἀνακάλυψη τῆς ἐνορίας. Μιά ἐκκλησιολογική πρόκληση, în *ΕΣΤ*, pp. 105, 109 (în continuare, Καρδαμάκη, Ἡ ἐνορία).

²² Μεταλληνού, *Ενορία*, pp. 58, 133; Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις Ἀρμός, 1995, p. 217. Biserica nu poate să fie împărțită în Biserica luptătoare (Ἐκκλησία στρατευομένη) și Biserica triumfătoare (Ἐκκλησία θριαμβεύουσα), pentru faptul că membrii ei care sunt luptători, participă încă din această viață la eshaton, pregustă Împărăția lui Dumnezeu și, „de aceea, din viața prezentă încep să triumfe, adică au începutul slavei lui Dumnezeu” [Γεωργίου Γρηγοριάτη, Ἐκκλησία καί Ἐνορία, în *ΕΣΤ*, p. 18 (în continuare, Γεωργίου Γρηγοριάτη, Ἐκκλησία)]. Pe de altă parte, considerarea *Dumnezeieștii Euharistii* ca „una dintre cele șapte Taine” ale Bisericii reprezintă influență scolastică în învățătura ortodoxă, deoarece *Dumnezeiasca Euharistie* nu este „un mijloc printre altele spre mântuirea omului”, ci „descoperirea Bisericii însăși” și „exprimarea în sine a mântuirii, care fundamental constă în unirea omului cu Dumnezeu în Hristos” (Ζηζιούλα, Ἡ ἐνότης, p. 165).

Viața zilnică a credincioșilor se poate raporta la ciclul slujbelor dintr-o zi liturgică, care are ca scop transformarea duhovnicească a omului. Prin urmare, „cultul nu a fost niciodată pentru Biserică o ipoteză «spiritualistă» și idealistă sau o simplă adunare religioasă, așa cum este perceput astăzi, din cauza denaturării caracterului său, cu trecerea veacurilor”²³. Din contră, participarea „poporului lui Dumnezeu” la *Dumnezeiasca Euharistie* „nu reprezintă o ipoteză privată a fiecărui credincios”, ci realizarea comuniunii în Hristos cu toți ceilalți membrii ai parohiei, pentru că prin Potirul comun cei înainte străini devin frați în Hristos, contribuindu-se la zidirea Trupului Bisericii la nivelul parohiei respective, în cadrul căruia omul este chemat să trăiască taina mântuirii sale²⁴.

„Bun creștin” este cel ce este viu, adică cel ce participă la *Dumnezeiasca Euharistie* în mod activ și nu pasiv, adică se pregătește cu intensitate pentru împărtășirea cât mai deasă cu Trupul și Sângele lui Hristos, din această poziție luând parte și la celelalte forme ale cultului Bisericii²⁵. Prin această conștientizare și participare activă, cultul este continuat și în afara locașului de cult, astfel încât, trăindu-se «liturghia după liturghie»²⁶, toată viața credincioșilor să fie transformată în adorarea lui Dumnezeu. Însă, pentru menținerea adevăratei vieți duhovnicești, s-a născut în cadrul cultului Bisericii «dreptul canonic», întregit în adunările Sfinților Părinți și în Sinoadele Ecumenice și locale. „Sfintele canoane, care trasează limitele vieții în Hristos, acoperă toate legăturile interpersonale duhovnicești și vitale”²⁷. De pildă, cât privește participarea la *Dumnezeiasca Liturghie*, prin sfintele canoane se arată că această participare este o condiție pentru ca cineva să fie membru al Bisericii, căci lipsa a trei duminici consecutive de la *Dumnezeiască Liturghie* este pedepsită cu caterisirea pentru clerici și

²³ Μεταλληνού, *Ένορία*, p. 58.

²⁴ *Ibidem*, pp. 133-134.

²⁵ *Ibidem*, p. 134.

²⁶ Μεταλληνού, *Η Εκκλησία*, p. 11.

²⁷ Μεταλληνού, *Ένορία*, p. 59.

îndepărtarea de la împărtășire pentru mireni [*Canonul* 80 al Sinodului Trulan sau Quinisext (691-692)]²⁸.

Lucrarea lui Hristos în om, dar și în istorie și lume, este arătată în *Dumnezeiasca Liturghie*, unde Hristos este numit „doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”. Așadar, întreaga lucrare a lui Hristos este una de tămăduire a omului²⁹. După Sfântul Grigorie Teologul, „toate au fost o pedagogie a lui Dumnezeu pentru noi și vindecare a slăbiciunii noastre”³⁰. Această terapie este continuată, conform aceluiași Sfânt Părinte, de către episcopi, preoți și diaconi³¹, fiindcă „ceea ce se petrece în viața parohiei (viața sacramentală, asceza, faptele de filantropie și iubire) sunt cuprinse în lucrarea de vindecare” a fiecărui credincios³². Această lucrare de vindecare este numită „arta artelor și știința științelor”, după Sfântul Grigorie Teologul³³, demonstrând și „adevărata esență a teologiei ca «știință pastorală» și simplu ca «știință» filologico-istorică, potrivit datelor academice”³⁴.

Viața liturgică a Bisericii nu este îmbătrânită, pentru că Adevărul Hristos este mereu prezent în ea și singurul actual³⁵, de

²⁸ Γεωργίου Γρηγοριάτη, *Εκκλησία*, p. 16; idem, *Η Ποιμαντική Διακονία κατά τούς ιερούς Κανόνες*, Πειραιεύς, 1976, p. 40.

²⁹ Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 80. „Numai dacă Hristos este «în noi», El lucrează și «în mijlocul nostru». Poate să existe o adunare de oameni care folosește Scriptura și o cercetează (de pildă, ereticii) și, totuși, să nu-L aibă pe Hristos. Deoarece Hristos nu există în inimile ereticilor, ci doar pe buzele lor (compară cu *Matei* 15: 8)” (Μεταλληνού, *Η Εκκλησία*, p. 19).

³⁰ Sfântul Grigorie Teologul, *op. cit.*, 25, în *PG* 35, 436 A; Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 80.

³¹ „Slujitori și împreună lucrători ai acestei vindecări suntem noi”, referindu-se Părintele Gheorghe Metallinos la clerici, „câți suntem întâi stătători ai celorlalți” (Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 80).

³² Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 80.

³³ Sfântul Grigorie Teologul, *op. cit.*, 16, în *PG* 35, 425 AB.

³⁴ Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 80.

³⁵ Într-un mod arbitrar și lipsit de obiectivitate, în Apus circulă lozinca precum că „Creștinismul a durat, a trăit 2000 de ani de la Nașterea lui Hristos până ieri” [Χριστοδούλου, Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών, *Λήξη 1ης*

aceea, se pune problema nu a reînnoirii vieții liturgice a Bisericii, ci a vieții credincioșilor, astfel încât să fie lucrătoare în ei toate formele cultului Bisericii³⁶. Se dorește, așadar, să se ajungă la acea adunare liturgică a credincioșilor și a clerului, prin care parohia să fie trăită ca „adunarea euharistică” a comunității bisericești³⁷, adică să fie acel loc unde, după Sfântul Ioan Gură de Aur, „sunt învățătura și rugăciunile, unde sunt binecuvântările Părinților și auzirea legilor dumnezeiești, unde este adunarea fraților și legătura iubirii autentice, unde este vorbirea față de Dumnezeu și discursul lui Dumnezeu față de oameni”³⁸. De altfel, „fiecare aspect al vieții are referință în cult și, invers, fiecare slujbă din cult acoperă o parte a grijii de viață. Ceea ce se petrece cu biserica centrală a unei mănăstiri (catoliconul), se face și cu locașul de cult (biserica) al fiecărei parohii. De la biserică începe taina slujirii noastre personale, cu rugăciunile nașterii, îmbisericirea la patruzeci de zile, botezul, viața euharistico-sacramentală, căsătoria, creșterea familiei prin înmulțirea biologică, moartea și rugăciunile Bisericii-Parohiei după moarte”³⁹.

În consecință, toate activitățile sociale și pastorale trebuie să înceapă de la cultul Bisericii. De mult ori, însă, se întâmplă inversul, adică programarea diferitelor activități se face în detrimentul timpului acordat slujbelor, cu rezultatul că în loc „să crească și să fie zidită parohia ca biserică-trup al lui Hristos, să se ofilească și să se

ἡμέρας Α' Τερατικοῦ Συνεδρίου, în Α' ΙΣΙΑΕ, p. 77 (în continuare, †Χριστοδούλου, Λήξη 1^{ης} ἡμέρας)].

³⁶ Γεωργίου Ν. Φίλια, *Ἡ ἀνανέωσις τῆς λειτουργικῆς ζωῆς*, în Α' ΙΣΙΑΕ, pp. 55-58 (în continuare, Φίλια, *Ἡ ἀνανέωσις*); Μαντζαρίδη, *Ἡ Εκκλησία*, p. 77.

³⁷ Ματθαίου Χάλαρη, *Ἡ Ἑνορία κυψέλη πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων*, în Α' ΙΣΙΑΕ, p. 97 (în continuare, Χάλαρη, *Ἡ Ἑνορία*).

³⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântul al V-lea către cei ce se adună doar la sărbători*, în PG 54, 669.

³⁹ Χάλαρη, *Ἡ Ἑνορία*, p. 105.

împuțineze”⁴⁰. Un semn al secularizării parohiei, de altminteri, scandalos, este tendința unor preoți parohi, care nu pot fi numiți din această cauză păstori de suflete, de a micșora numărul și conținutul slujbelor bisericești, sub diferite pretexte. Acest lucru înseamnă, pe de o parte, părăsirea vieții liturgice, iar pe de alta, ignorarea faptului că „în [Dumnezeiasca] *Liturghie* și în viața liturgică, viața și istoria sunt transformate într-un loc și timp al prezenței lui Dumnezeu și al arătării lucrărilor Sale, dintre care cele mai mari sunt Sfinții și realizările lor”⁴¹.

3. Parohia și societatea

Parohia reprezintă celula vieții bisericești, duhovnicești și social-politice⁴², adresând lumii chemarea la viața în Hristos, menită să transforme societatea din jur. Chemarea Bisericii lui Hristos către lume și societatea sau societățile în care omul își duce existența efemeră nu este o invitație la însușirea unei ideologii, ci la dobândirea unei realități vitale și existențiale, la „viața «zidirii celei noi», adică la viața în Hristos, prin cuvintele evanghelice: „vino și vezi” (*Ioan* 2: 24). De altfel, „Biserica și în cea mai mică unitate a ei, care este parohia din lume sau parohia monastică, este datoră să rămână o «zidire nouă», pentru ca să ofere cu adevărat viața harului, adică Ortodoxia”⁴³.

În cadrul parohiei, sunt formate legăturile interpersonale într-un mod care diferă de cel al lumii seculare, așa cum se constată din categoriile sociale fundamentale, tocmai pentru că aceste legături exprimă comuniunea și înfrățirea oamenilor în Hristos. De pildă,

⁴⁰ Δημητρίου Βακάρου, *Η ένορία*, în *ΕΣΤ*, p. 57 (în continuare, Βακάρου, *Η ένορία*).

⁴¹ Καρδαμάκη, *Η ένορία*, p. 109.

⁴² Μεταλληνού, *Ένορία*, p. 66; Χριστοδούλου, Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών, *Προσφώνηση*, în *Α΄ ΙΣΙΛΑΕ*, pp. 10, 12-13 (în continuare, † Χριστοδούλου, *Προσφώνηση*); Πέτρου Εὐθυμίου, *Προσφώνηση*, în *Α΄ ΙΣΙΛΑΕ*, p. 23.

⁴³ Μεταλληνού, *Ένορία*, p. 67.

categoria de frate, pe de o parte, înseamnă cei născuți din același pântec, lucru valabil și în lume, dar în Biserică același termen exprimă „noua înfrățire duhovnicească, pe care o creează înfierea în Hristos. Suntem frați în Hristos, deoarece suntem renăscuți din același pântec duhovnicesc, din sânul Bisericii, din sfânta ei cristelniță”⁴⁴; problemele economice sunt trăite la nivelul parohiei prin actele de filantropie creștină, iar dacă viața este autentică într-o parohie, atunci se poate ajunge la practica în Duhul Sfânt a comunității din Ierusalim, când toate bunurile erau în comun (*Fapte* 2: 45). Dacă un asemenea mod de viață nu se mai realizează la nivelul parohiei din lume, dar este continuat în „parohia monastică”, acest lucru se datorează faptului că parohia din lume „este limitată la sfera religios-latreutică și nu îmbrățișează toată viața comunității”⁴⁵; știința devine în cadrul vieții din parohie „mărturie profetică, ca o palpăre permanentă a energiilor necreate ale lui Dumnezeu în natură și vestire a minunilor lui Dumnezeu în lume”⁴⁶; erosul este recunoscut ca element de formare al familiei, dar capătă și un caracter de taină, pentru că este sfințit și integrat în planul mântuirii și lupta duhovnicească⁴⁷; politica dobândește un caracter sacerdotal și de slujire, fiindcă atunci „când politicienii trăiesc ca creștini, de la comunitate până la stat, vor acționa ca membrii ai trupului bisericesc, pentru reglementarea problemelor și nevoilor material-vitale ale acestui trup, în colaborare cu slujitorii aspectului duhovnicesc al vieții, adică cu clericii”⁴⁸.

Prin urmare, preotul „este dator să poată surprinde esența politicii și a schimbărilor ei, fluctuațiile vieții economice, condițiile de supraviețuire, problemele familiei, pentru ca să-și poată îndruma corect fiul duhovnicesc, remarcând rădăcinile problemelor duhovnicești și nu simptomele”⁴⁹, cu scopul vădit de a-l conduce la

⁴⁴ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 65.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 88.

vindecare. Legătura clerului cu credincioșii trebuie să-i conducă la reconsiderarea problemelor lor în Hristos, deoarece conținutul creștin al cerințelor sociale nu se identifică cu sensul celor percepute într-o lume fără de Hristos. Slujirea socială nu este limitată doar la aspectul orizontal al vieții, ci are ca țintă conducerea omului spre îndumnezeire. Cu alte cuvinte, omul este chemat să nu piardă „perspectiva sa cerească”⁵⁰ și să conștientizeze că mântuirea lui se realizează în societatea în care trăiește, adică în comuniunea de iubire cu cei din jurul său⁵¹. De aceea, sociabilitatea și spiritualitatea, prin ultima înțelegându-se viața duhovnicească, se cade să păsească împreună⁵².

Parohia comunică cu lumea, iar membrii ei se mișcă în societatea în care trăiesc și care depășește limitele administrative ale parohiei, ceea ce înseamnă că viața și activitățile parohiei nu pot să fie limitate la zidurile locașului de cult, ci se extind în întreaga societate⁵³. De altfel, parohia este chemată să-i ajute pe credincioși în a realiza depășirea unei vieți impersonale și de masă și a regăsi spiritualitatea și deplinătatea socială prin viața în Hristos, care înseamnă și dezvoltarea relațiilor interpersonale⁵⁴. Acest lucru impune și depășirea unei situații de lăncezeală din partea creștinilor care sunt doar botezați, adică morți duhovnicește, și s-au transformat, cei mai mulți dintre ei, în creștini ai marilor sărbători și ai diferitelor întruniri ocazionale (botez, căsătorie etc.)⁵⁵.

De dorit este ca parohia să nu ajungă „o prezență formală a oamenilor în Biserică, în timpul adunării latreutice, fără o

⁵⁰ Μεταλληνού, *Η Εκκλησία*, p. 214.

⁵¹ *Ibidem*, p. 215.

⁵² *Ibidem*, p. 216.

⁵³ Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 98. De menționat că în Grecia s-a pus adesea problema despărțirii dintre Stat și Biserică. Însă, cei mai mulți teologi și clerici acuză această tendință ca pe o luptă împotriva Tradiției ortodoxe și limitarea parohiei la o comunitate închisă, așa cum s-a petrecut în fostele țări comuniste (Μεταλληνού, *Ενορία*, p. 99; vezi și Μεταλληνού, *Η Εκκλησία*, pp. 43-72).

⁵⁴ Μεταλληνού, *Ενορία*, pp. 110-111.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 111.

substanțială participare de comuniune și comunitară a credincioșilor la cele se săvârșesc”⁵⁶, după cum nici „o autoritate birocratică religioasă sau o fundație de deservire doar a nevoilor religioase ale unor indivizi religioși, ci centrul de unitate și de comuniune al tuturor enoriașilor și al transformării depline a vieții lor, a legăturilor și a lumii lor în «Împărăția lui Dumnezeu»”⁵⁷.

Cât privește relația parohiei cu autoritățile civile și politice locale, se recomandă urmarea exemplului legăturii dintre Biserică și stat în cadrul teologiei și tradiției patristice, conturată pe baza cuvintelor lui Hristos și a experiențelor Sfinților Părinți. Autoritatea politică este lăsată de Dumnezeu și reprezintă „lucrarea înțelepciunii” Sale⁵⁸, observă Sfântul Isidor Pelusiotul, „pentru ca lumea să nu cadă în necuviință”⁵⁹. Supunerea pe care o cere Sfântul Apostol Pavel (Rom. 13: 1) față de „stăpâniri”, arată că existența puterii politice este necesară pentru a se asigura armonia societății, înrobită căderii și păcatului⁶⁰. Referitor, însă, la istoria Imperiului bizantin, prin transformarea adusă puterii politice de către Sfântul Împărat Constantin cel Mare, corect este să se vorbească, conform Părintelui Gheorghe Metallinos, nu despre legătura dintre Biserică și stat, ci dintre preoție și împărăție, din moment ce nu exista două trupuri, un trup al puterii politice și un altul al Bisericii, ci unul și același trup, care este Trupul lui Hristos, al cărui Cap este doar El, iar conducătorii politici și duhovnicești sunt slujitorii Săi și ai aceluiași popor al Imperiului, care era, în același timp, poporul statului, dar și poporul Bisericii. Așadar, „întregul Imperiu era Biserica, adică Trupul lui Hristos, comuniunea creștinilor ortodocși cu Hristos și între ei”⁶¹. De aceea, conducătorul politic desfășoară și el o lucrare „pastorală”, dar în cadrul vieții sociale și cu ajutorul legilor civile,

⁵⁶ † Χριστοδούλου, *Προσφώνηση*, p. 15.

⁵⁷ Μεταλληνού, *Ενορία*, pp. 135-136.

⁵⁸ Sfântul Isidor Pelusiotul, *op. cit.*, *Cartea a II-a, Epistola a CCXVI-a*, în PG 78, 657 D - 660 A.

⁵⁹ *Ibidem*, 660 B.

⁶⁰ Μεταλληνού, *Ἡ Ἐκκλησία*, p. 55.

⁶¹ *Ibidem*, p. 57.

care se cuvine să fie conforme voinței lui Dumnezeu, așa cum este exprimată de către Ortodoxie. În mod contrar, „politicianul devine eretic, iar politica erezie, când prin legile neortodoxe, adică antiortodoxe, este creat un cadru de viață care nu conduce la mântuire, ci la pierzanie”⁶².

În societatea românească, precum și în cea grecească, a fost menținută această legătură a slujirilor și la nivelul parohiei, din moment ce întreaga viață a comunității se desfășoară în trupul bisericesc, adică în parohia care se identifică limitativ cu comunitatea respectivă. „Conducătorii politici ai tuturor treptelor”, în societățile majoritar formate din creștini ortodocși, „sunt percepuți până astăzi, în mod bisericesc, ca slujitorii poporului lui Dumnezeu, care își preiau slujirea lor cu binecuvântarea și harul dumnezeiesc”, avându-se în vedere jurământul pe care îl fac și slujbele de binecuvântare⁶³. În practică, din nefericire, se întâlnește și situația în care conducătorii politici și întâistătătorii comunităților, care ar trebui să fie cei dintâi prezenți la adunarea euharistică, dacă nu sunt adversari ai Bisericii, cel puțin sunt indiferenți⁶⁴. „De aceea și poporul credincios pretinde –și are dreptul să pretindă– de la politicienii lui consecvență și regim ortodoxe”⁶⁵.

4. Legătura vie dintre învățătura Bisericii și practica pastorală

Parohia reprezintă un trup euharistic, dar și social, pentru care se pretinde o bună organizare, astfel încât învățătura Bisericii să devină practică pastorală. În acest exercițiu, preotul are meritul de a implica pe toți membrii parohiei în activitățile pastorale, care se pot împărți pe mai multe sectoare: 1) catehizarea, care este „absolut necesară după Botez, pentru menținerea credinciosului în Trupul

⁶² *Ibidem*, p. 64.

⁶³ *Ibidem*, pp. 67-68.

⁶⁴ Βακάκου, *Ἡ ἐνορία*, p. 59; Διονυσίου Τάτση, *Ἐν τῷ μεταξὺ στίς “ἄκρες”...*, în *ΕΣΤ*, p. 189.

⁶⁵ Μεταλληνού, *Ἡ Ἐκκλησία*, pp. 67-68.

Bisericii”⁶⁶; 2) grija de cei suferinzi, prin înființarea de cantine, internate, case de bătrâni; 3) preocuparea față de tineret, instituindu-se centre de tineret, locuri de joacă etc.

Pe baza convingerii că regăsirea continuității tradiției sfânt-patristice, cu ajutorul Sfinților Colivari, considerați apropiați grecilor contemporani ca timp și limbaj, poate să ajute la renașterea spirituală⁶⁷, programul liturgic din parohiile grecești este axat pe săvârșirea cât mai deasă a Dumnezeieștii Liturghii și împărtășirea credincioșilor cât mai des cu puțință. De altfel, figurile Sfinților Colivari Nicodim Aghioritul, Macarie al Corintului și Atanasie de Paros, precum și cea a lui Neofit Kavsokalivitul, au lăsat un model al reînnoirii liturgice și reprezintă „avangarde ale fiecărei problematizări contemporane” privind acest aspect⁶⁸.

Reînnoirea liturgică nu privește, așa cum s-a subliniat și mai sus, schimbarea cultului, ci îmbunătățirea vieții credincioșilor, prin mai multe fapte, unul dintre ele fiind „învățătura liturgică”, adică „înțelegerea și trăirea cultului”. Cu alte cuvinte, este nevoie ca credincioșii să aibă parte de o „educație liturgică”, fiindcă „nu poate să existe o reînnoire liturgică, dacă nu există o educație liturgică”⁶⁹. Pe baza acestei considerații, este nevoie nu doar de catehizarea celor mici, ci și a celor mari, nu prin predici „insipide, serbede, lipsite de conținut, fără de gust, moralizatoare”, ci prin cateheză pentru credincioși⁷⁰ și seminarii speciale pentru clerici⁷¹. Este vorba despre

⁶⁶ Μεταλληνοῦ, *Ενορία*, p. 141; despre folosul catehizării vezi Gheorghios Kapsanis, Egumenul Sf. Mănăstiri a Cuviosului Grigorie, *Probleme de eclesiologie și pastorație*, traducere din limba greacă de Nicușor Deciu, București, Editura Anestis, 2015, pp. 135-159.

⁶⁷ Μεταλληνοῦ, *Ἀναζωπυρεῖν*, p. 49; Φίλια, *Ἡ ἀνανέωσις*, p. 57.

⁶⁸ Φίλια, *Ἡ ἀνανέωσις*, p. 57.

⁶⁹ + Χριστοδούλου, *Λήξη 1^{ης} ἡμέρας*, pp. 79, 84.

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 79-80.

⁷¹ *Ibidem*, p. 82. Vrednicul de pomenire Hristodul, arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe din Grecia, punând problema reînnoirii religioase și a educației liturgice, a fondat *Comisia Sinodală Specială de Reînnoire Liturgică*, formată din cei mai buni specialiști în domeniu, fie ei clerici sau mireni (†

lucrarea catehetică a Bisericii, cu alte cuvinte, despre *Catehezele mistagogice*, care urmau imediat după primirea Sfintei Taine a Botezului. Acest fapt ilustrează vechimea pe care o aveau *Catehezele* respective în lucrarea de mântuire a credincioșilor⁷². Din această perspectivă, reînnoirea liturgică reprezintă „o misiune foarte importantă” a Bisericii, pentru ca parohia să fie „un centru de cult, un centru de viață duhovnicească”, deoarece „viața duhovnicească se dezvoltă în cult”⁷³.

Toate slujbele ciclului liturgic zilnic au ca centru *Dumnezeiasca Liturghie*, dar și Sfintele Taine se cuvine să fie unite cu *Dumnezeiasca Liturghie*, după cum era în vechime practica liturgică a Bisericii⁷⁴. De altfel, în teologia euharistică a Bisericii nu tendința spre *Dumnezeiasca Împărtășire* rară este subliniată, ci participarea credincioșilor, cu pregătirea necesară, la „Potirul Vieții”, pentru că „în teologia euharistică coexistă «arpopiați-vă» cu premisele «frică de Dumnezeu», «credință» și «dragoste»”⁷⁵. Grijă pastorală este lupta pentru redobândirea apropierei regulate a credincioșilor de *Dumnezeiasca Împărtășire*⁷⁶, căci „reînnoirea liturgică cât privește participarea credincioșilor la *Dumnezeiasca Euharistie* se va realiza doar prin intermediul participării mai active la *Dumnezeiasca Împărtășanie*”⁷⁷.

Din acest fapt decurge perceperea parohiei ca Biserica în miniatură, dar întreagă, nu o parte, ca celula vitală a Bisericii, ca locul și timpul euharistic de transformare a lumii în Hristos, ca

Χριστοδούλου, *Αήξη 1^{ης} ἡμέρας*, p. 83). Același ierarh a pus problema, ca arhiepiscop, a slujirii în limba vorbită a grecilor, dar această încercare a lui s-a lovit de conservatorismul cercurilor bisericești din Grecia, vezi I. M. Croitoru, *Tradiția printre tradiții*, în *Omagiu profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2006, pp. 466-471.

⁷² Φίλια, *Ἡ ἀνανέωσις*, p. 59.

⁷³ + Χριστοδούλου, *Αήξη 1^{ης} ἡμέρας*, p. 84.

⁷⁴ Φίλια, *Ἡ ἀνανέωσις*, pp. 61-62

⁷⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 66.

fractalul⁷⁸ vieții monahale de obște. Această reconsiderare a parohiei proiectează dimensiunea ei în toate aspectele societății umane, astfel că „viața parohiei poate să dea o dimensiune preoțească politicii, un duh profetic științei, o față umană legăturile personale și un caracter sacramental iubirii”⁷⁹.

Viața parohiei înseamnă o combinaire a slujirii cultice cu cea a slujirii sociale, pentru a fi evitată, pe de o parte, transformarea parohiei într-o corporație, dacă se va sublinia doar partea socială, iar pe de altă parte, limitarea parohiei doar la o practică liturgică de tipic. Accentuarea unui caz sau a celuilalt face ca parohia să fie „condamnată să eșueze” de la scopul ei și să-și frângă firea ei divino-umană în două părți: în partea dumnezeiască, pe care o consideră ca pe o supraevaluare, și în partea omenească, pe care o abordează în mod disprețuitor ca pe o lipsă de valoare⁸⁰. Fără această dublă raportare a parohiei, adică la realitatea vieții duhovnicești conjugată cu nevoile confrăților, parohia riscă să se transforme „într-un loc al întâlnirilor sociale de tip religios”⁸¹. Parohia și locașul de cult are menirea să transforme lumea și să ierarhizeze valorile, iar firele care „șes haina comportamentului bisericesc” sunt iubirea, comuniunea, înflăcărea inimilor, darea mâinilor, îmbrățișarea sau sărutul păcii⁸².

Funcțiunea parohiei este să devină asemenea unui „stup de activități” duhovnicești, culturale și sociale⁸³, ceea ce se urmărește cu multă insistență în Biserica Ortodoxă din Grecia. Găsesc de cuviință ca în acest punct final al studiului meu să prezint funcțiunea unei parohii din capitala Greciei, Atena, unde am avut privilegiul să locuiesc aproximativ 15 ani (1996-2011). Mă voi referi la parohia

⁷⁸ Introdus de către matematicianul Benoît Mandelbort, în 1975, acest termen indică o formă geometrică neregulată care poate să fie divizată în părți, astfel încât fiecare dintre ele să fie o copie miniaturală a întregului. Modelul generat pe calculator de către Mandelbort a fost numit „amprenta lui Dumnezeu”.

⁷⁹ Χάλαρη, *Η Ένορία*, p. 99.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 100.

⁸¹ *Ibidem*, p. 106.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, p. 110.

„Sfânta Marina”, din cartierul Ano Ilisa, unde preot paroh este Părintele Constantin Karaisaridis, vorbitor de limbă română și având conștiință ortodoxă, nu naționalistă.

Piatra de temelie a fost pusă în anul 1976, iar înălțarea locașului de cult, conceput pe două nivele, a durat, într-o primă fază, până în anul 1987, când a avut loc sfințirea primului locaș de cult (9 noiembrie 1987), care reprezintă parterul și este închinat Sfântului Nectarie (9 noiembrie). Cel de al doilea locaș de cult, fiind la etajul întâi și închinat Sfintei Marina (17 iulie), a fost sfințit la 17 octombrie 1998. Am avut ocazia să vizitez această parohie în anul 1991, când eram student la Facultatea de Teologie din București și, ca vice-președinte al Ligii Tineretului Ortodox Român, am luat parte la un pelerinaj în Grecia, prin grija Părintelui Profesor Ioan Buga. În timpul acelei vizite, Părintele Constantin ne-a prezentat cele două locașuri și în cel de la etaj se montase candelabru. Când am revenit pentru studii la Atena, în ianuarie 1996, am reluat legătura cu Părintele Constantin și am observat că nu erau terminate lucrările de împodobire ale celor două locașuri (pictură, mobilier, exterior etc.). Am înțeles de la Părintele Constantin, văzându-mi nedumerirea, că grija preoților a fost prioritară pentru zidirea duhovnicească a noii parohii și nu pentru împodobirea zidurilor.

Așadar, parohia avea un program pastoral și duhovnicesc bine stabilit, în care implicați erau nu doar preoții, ci membrii celor două Comitete, cel parohial și cel de femei, apoi foarte mult tineret. Concomitent cu zidirea celor două locașuri de cult a fost începută zidirea unui Azil pentru vârstnicii parohiei și a fost dobândit un apartament cu trei camere, unde erau găzduiți studenți la Facultatea de Teologie din Atena, beneficiind și eu de o cameră în acest mic internat parohial. După terminarea lucrărilor de împodobire a celor două locașuri, am observat că unul dintre scopurile parohiei a fost să dobândească o clădire, care este numită „Centru Duhovnicesc”. Multe alte parohii din Atena și chiar pretutindeni în Grecia au asemenea Centre, unde sunt desfășurate diferite activități culturale și de catehizare a tinerilor. Până la dobândirea acestui Centru, catehizarea se făcea în cele două locașuri de cult, după săvârșirea

Dumnezeieștii Liturghii, copiii și tinerii fiind împărțiți pe vârste și sex, doar între clasele a V-a și a IX-a de Gimnaziu⁸⁴. Cei mai mari sunt cateheții celor mai mici, iar pentru cei mari preoții și adulții cu râvna vieții duhovnicești. Cateheza durează aproximativ o oră, între orele 11:00-12:00, timp în care părinții copiilor sunt adunați în jurul preotului paroh, care fie le rostește o cateheză, fie le explică anumite aspecte din pericopa *Evangeliei* sau a *Apostolului* din duminica respectivă. Niciodată nu am observat ca să fie rânduită săvârșirea vreunui slujbe în acest interval de timp. Toate Sfintele Taine sunt programate după orele 14:00, tocmai pentru ca preoții să aibă timp de discuții cu credincioșii, dar și credincioșii între ei. De altfel, Comitetul de femei strânge, după rostirea rugăciunii *Tatăl nostru*, sumele pe care credincioșii le donează, trecând cu un coșuleț prin fața lor, iar din aceste sume sunt cumpărate dulciuri, cafea și băuturi răcoritoare, care sunt oferite la ieșirea din locaș, fie într-o sală specială, fie în pridvor, astfel încât comuniunea trăită în timpul *Dumnezeieștii Liturghii* să fie continuată. De asemenea, celor care urmează Școala catehetică le sunt oferite gustări și băuturi răcoritoare.

Grija pentru tineretul parohiei nu se limitează doar la catehizare, ci în fiecare vară sunt create tabere, unde participă copiii și tinerii parohiei, împărțiți pe vârste, timp de 10-14 zile. Fiecare Mitropolie are mai multe locuri de tabără, pe care le pune la dispoziția parohiilor, dar, în ultimul timp, chiar parohiile au dobândit locuri proprii de tabără. Parohia „Sfânta Marina” are un asemenea loc în insula Evia, într-un cadru natural, astfel încât tineretul să se bucure de întâlnirea cu natura și beneficiile băilor în mare.

În atenția tinerilor este pusă și organizarea de serbări, cel puțin de trei ori pe an, la Nașterea Domnului, la Învierea Domnului și la încheierea anului școlar și universitar, când, de obicei, este

⁸⁴ Grupele sunt următoarele: 1) preșcolarii; 2) clasele I și a II-a de la ciclul primar; 3) clasele a III-a și a IV-a de la același ciclu; 4) clasele a V-a și a VI-a de la Gimnaziu, băieți și fete separat; 5) clasele a VII-a, a VIII-a și a IX-a de la același ciclu, băieți și fete separat; 6) clasele a X-a, a XI-a și a XII-a de Liceu. În Grecia, ciclul primar și Gimnaziul durează 9 ani, iar Liceul 3 ani.

prezentată o piesă de teatru, cu temă religioasă sau patriotică, artiștii fiind chiar elevii Școlii catehetice. Pe de altă parte, există o legătură strânsă între parohie și școlile existente în cadrul parohiei sau în împrejurimi. Preoții merg în școli ca să-i spovedească pe elevi, în locuri special amenajate, iar în timpul perioadelor de post am fost martor când elevii unei școli întregi veneau să se împărtășească într-o anumite zi, când era săvârșită special pentru ei *Dumnezeiasca Liturghie*. Uneori, reprezentanții elevilor și ai profesorilor aduceau și artose pentru săvârșirea *Litiei*.

Problemele și cazurile sociale ale parohiei sunt cunoscute de către preoții parohiei prin buna lor organizare administrativă. Comitetul parohial ia parte activă la acțiunile de filantropie, dăruindu-se celor în cauză alimente, îmbrăcăminte și sume de bani (pentru plățirea curentului, a apei etc.), toate acestea fiind donații ale credincioșilor, făcute de-a lungul anului bisericesc. Unele parohii au Cantine, unde este oferită mâncare caldă, având chiar și Azile pentru cei în vârstă. Parohia „Sfânta Marina” dispune și ea, așa cum am precizat mai sus, de un asemenea Azil. Cei bolnavi sunt vizitați la casele lor sau la spital, iar nevoile de transfuzii de sânge sunt asigurate chiar de către credincioșii parohiei, căci anual se organizează donarea de sânge, astfel încât fiecare parohie are propria bancă de sânge.

Eliberarea certificatului de căsătorie are valoare recunoscută de către stat, dar se pune accent pe pregătirea celor care vin să primească Sfânta Taină a Căsătoriei, precum și pe cea a Botezului. Au loc întâlniri repetate, pentru catehizarea celor implicați.

Multe dintre parohii au și buletin propriu de informare a credincioșilor sau chiar reviste, având caracter științific. Revista parohiei Sfânta Maria se numește *Învățătură și Înștiințare* (*Διδαχή και Εννημέρωση*), putând să fie consultată și pe site-ul electronic al parohiei⁸⁵. În paginile acestei reviste am publicat o prezentare a

⁸⁵ Vezi <http://www.agiamarinailision.gr/didaxi>, 20.04.2015.

Părintelui Arsenie Papacioc și a învățăturilor sale⁸⁶, susținută în cadrul Școlii părinților. La nivelul fiecărei parohii există organizarea acestei Școli, cu un program de întâlnire săptămânală sau lunară, după caz, unde sunt chemați diferiți duhovnici, profesori și oameni de cultură, pentru a fi dezbătute diferite teme duhovnicești sau de actualitate socială. De altfel, odată cu începerea anului universitar, în fiecare parohie sunt reluate activitățile săptămânale. Spre exemplu, în cadrul parohiei Sfânta Marina se desfășoară Școala de Muzică bizantină, pe care am frecventat-o și eu. Programul ei este luni și marți seara, iar dacă sunt mai mulți doritori se extinde și pentru miercuri seara. Alături de această Școală mai funcționează și cea de Artă bizantină, unde se învață pictarea de icoane, având programul într-una din serile săptămânii, stabilit de comun acord cu cei ce o frecventează. Nu exagerez, dar am întâlnit mulți greci care nutresc dorință să aibă în casele lor icoanele pictate chiar de ei înșiși, iar duminica la strănă se formează adevărate coruri prin numărul celor care participă la cântare. Învățarea muzicii bizantine sau deprinderea artei de a picta icoane reprezintă reacții la occidentalizarea și secularizarea societății grecești⁸⁷. Luni seara, după programul Școlii de muzică bizantină, se desfășoară întâlnirea cu tinerii, discutându-se diferite teme. Miercuri seara, întâlnirea cu femeile din parohie, unde un rol deosebit îl au preotesele. Joi seara, întâlnirea cu cei căsătoriți. Vineri seara, întâlnirea cu cei în vârstă. Fiecare preot are o zi anume când spovedește, acordându-se fiecărui credincios timpul de care are nevoie. De multe ori, am așteptat timp îndelungat ca să-mi vină rândul la scaunul spovedaniei și nu am observat niciodată grabă din partea Părintelui Constantin sau nemulțumiri venite de la credincioși.

⁸⁶ Vezi Ion Marian Croitoru, *Πνευματικὲς συμβουλὲς καὶ παραινέσεις τοῦ γέροντα Ἀρσενίου Παπατσιώκ* (Sfaturi și îndemnuri duhovnicești ale Părintelui Arsenie Papacioc), în *Διδαχὴ καὶ ἐνημέρωση, μηνιαῖα ἔκδοσις* I. N. Ἀγ. Μαρίνης – Ἀνω Ἰλίσσιων 11/129 (2003), pp. 3-4; 12/130 (2004), p. 4; 13/131 (2004), p. 4; 13/132 (2004), p. 4; 13/133 (2004), pp. 3-5; 13/134 (2004), p. 4; 13/135 (2004), pp. 4-6; 14/136 (2005), pp. 3-4; 14/138 (2005), pp. 3-4.

⁸⁷ Σταύρου Κοφινᾶ, *Ἑνορία: ἐντάσεις καὶ ἐπιλογές*, în *ΕΣΤ*, p. 137.

Programul liturgic nu este limitat doar la săvârșirea slujbelor caracteristice în zile de sărbătoare și duminici, ci zilnic sunt programate slujbe din ciclul liturgic, mai ales săvârșirea vecerniilor, marți și joi seara, apoi a Dumnezeieștii Liturghii în zilele de miercuri și vineri, la orele dimineții, astfel încât să ia parte și cei ce merg la lucru. Diversitatea programului liturgic este posibilă datorită faptului că în parohia respectivă slujesc patru preoți, la care se adaugă și cei pensionari, fie că au slujit în parohie, fie că locuiesc în perimetrul parohiei respective. Pentru cinstirea unor Sfinți sunt organizate privegherii de noapte, cu săvârșirea *Dumnezeieștii Liturghii*. Am observat că în parohiile în care a fost cultivată deasă *Dumnezeiasca Împărtășanie*, credincioșii nu sunt doar cei în vârstă, ci și mulți tineri, crescători în atmosfera duhovnicească a împărtășirii lor continue din pruncie.

Încă un amănunt, am întâlnit în Atena, dar și în Pireu, parohii care a făcut misiune în Africa, zidind pentru localnicii de acolo, fie ei creștini ortodocși sau de alte convingeri religioase, școli și biserici, făcându-le și fântâni.

Sunt de părere că ar merita cultivat un schimb permanent de experiență între slujitorii Bisericii Ortodoxe din Grecia și cei ai Bisericii Ortodoxe din România, iar legăturile dintre clericii și slujitorii celor două Biserici ar merita să fie mult mai strânse, astfel încât noi, românii, să luăm din conștiința și zelul preoțesc al grecilor, iar ei, la rândul lor, să ia din evlavia românilor.

Bibliografie

1. Benga, Daniel, *Familia preotului, aspecte teologice, canonice și pastoral-misionare*, în „Glasul Bisericii”, LVII, nr. 9-12, sept.-dec. 2002, pp. 64-79.
2. Croitoru, Ion Marian, Πνευματικὲς συμβουλὲς καὶ παραινήσεις τοῦ γέροντα Ἀρσενίου Παπατσιώκ (Sfaturi și îndemnuri duhovnicești ale Părintelui Arsenie Paracioe), în Διδαχὴ καὶ ἐνημέρωση, μηνაῖα ἔκδοσις I. N. Ἀγ. Μαρίνης – Ἄνω Ἰλυσίων 11/129 (2003), pp. 3-4; 12/130 (2004), p. 4; 13/131 (2004), p. 4; 13/132 (2004), p. 4; 13/133 (2004), pp. 3-5; 13/134 (2004), p. 4; 13/135 (2004), pp. 4-6; 14/136 (2005), pp. 3-4; 14/138 (2005), pp. 3-4.

3. Idem, *Tradiția printre tradiții*, în *Omagiu profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2006, pp. 466-471.
4. Faros, Filotheos, *Clerul azi - o privire din interior, tentații, impasuri, maladii și remedii*, traducere din limba greacă de Lăzărescu Ovidiu, Galați, Editura Egumenița, 2013.
5. Ierotei Vlahos, Mitropolit de Nafpaktos, *Monahismul ortodox ca viață profetică, apostolică și martirică*, traducere de monahul Calist, Craiova, Editura Mitropolia Olteniei, 2005.
6. Kapsanis, Arhim. Gheorghios Egumenul Sf. Mănăstiri a Cuviosului Grigorie, *Probleme de eclesiologie și pastorație*, traducere din limba greacă de Nicușor Deciu, București, Editura Anestis, 2015.
7. Necula, Nicolae D., *Parohia – spațiu de activitate pastoral-misionară a preotului*, în „Glasul Bisericii”, LVII, nr. 1-4, ian.-apri. 2001, pp. 60-76.
8. *Patrologiae cursus completus, Series Graeca*, ed. J. - P. Migne, Paris, 1857-1866 (în continuare, PG).
9. Romanidis, Ioan, *Teologia patristică*, trad. din limba greacă, note, completări bibliografice și postfață de Ion Marian Croitoru, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2012.
10. Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântul al II-lea apologetic din cauza fugii în Pont*, în PG 35, 407 A -514 C.
11. Sfântul Ignatie, *Epistola către smirneni*, în PG 5, 707 A - 718 C.
12. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cuvântul al V-lea către cei ce se adună doar la sărbători*, în PG 54, 669-674.
13. Idem, *Omilia a II-a la Epistola a II-a către Timotei*, în PG 62, 605-614.
14. Idem, *Omilia a XI-a la Faptele Apostolilor*, în PG 60, 93-100.
15. Idem, *Omilia a XV-a la Evanghelia după Ioan*, în PG 59, 97-102.
16. Idem, *Omilia a XVIII-a la Epistola a II-a către Corinteni*, în PG 61, 523-530.
17. Idem, *Omilia a LXXXVI-a la Evanghelia după Ioan*, în PG 59, 467-474.
18. Idem, *Omilie la Înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos*, în PG 52, 773-792.
19. Sfântul Isidor Pelusiotul, *Epistolar, Cartea I, Epistola a XXXII-a*, în PG 78, 201 BC.
20. Idem, *Epistolar, Cartea a II-a, Epistola a CCXVI-a*, în PG 78, 657 C - 660 B.
21. Idem, *Epistolar, Cartea a III-a, Epistola a CCXXIII-a*, PG 78, 905-908.

22. Α' Γερατικό Συνέδριο Γεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, *Ἡ Ἐνορία στὸν 21^ο αἰῶνα*, 15-16 Μαΐου 2001, Αθήνα, Ἐκδοσὴ Γεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών, 2003 (în continuare, Α' ΙΣΙΑΑΕ).

23. Αγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Ἑρμηνεία εἰς τὰς ἸΔ' Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου*, τόμ. Γ', Ἐκδόσεις Ὁρθόδοξος Κυψέλη, Θεσσαλονίκη, 1990.
24. Βακάρου, Πρωτοπρ. Δημητρίου, *Ἡ ἐνορία*, in *ΕΣΤ*, pp. 45-66.
25. Βαλλιανάτου, Ἀγγέλου, *Ἐνορία: ἀπό τὴν ἰδεατὴ κοινωνία στὴν ἀληθινή*, in *ΕΣΤ*, p. 81-94.
26. Βουλγαράκη, Ἠλία, *Ἡ ἐνορία: ἀδιέξοδα καὶ διέξοδοι*, in *ΕΣΤ*, pp. 29-44.
27. Γεωργίου Γρηγοριάτη, Ἀρχιμ., *Ἐκκλησία καὶ Ἐνορία*, in *ΕΣΤ*, pp. 11-27.
28. Idem, *Ἡ Ποιμαντική Διακονία κατὰ τοὺς ἱερούς Κανόνας*, Πειραιεύς, 1976.
29. Δημητράκου, Δ., *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τόμος Ε', Ἀθῆναι, 1953.
30. *Ἐνορία. Πρὸς μιὰ νέα ἀνακάλυψή της. Συλλογικὸς τόμος*, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις Ἀκρίτας, 1993² (in *continueare*, *ΕΣΤ*).
31. Εὐθυμίου, Πέτρου, Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, *Προσφώνηση*, in *Α' ἸΣΙΑΕ*, pp. 23-28.
32. Ζηζιούλα, Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου Δ., *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ γένεση τῆς ἐνορίας*, in *ΕΣΤ*, pp. 163-180.
33. Ἰεροθέου, Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Αγίου Βλασίου, *Ὁρθόδοξη Ψυχοθεραπεία – Πατερικὴ θεραπευτικὴ ἀγωγή*, Λιβαδειά, 2000⁷.
34. Καλλίστου Ware, Ἐπισκόπου Διοκλείας, *Ἐνορία καὶ Εὐχαριστία. Ἡ ὀρθόδοξη ἐμπειρία στὸν Δυτικὸ Κόσμο*, in *ΕΣΤ*, pp. 125-134.
35. Καρδαμάκη, Πρωτοπρ. Μιχαήλ, *Ἡ ἐκ νέου ἀνακάλυψη τῆς ἐνορίας. Μιὰ ἐκκλησιολογικὴ πρόκληση*, in *ΕΣΤ*, pp. 95-112.
36. Καρμίρη, Ἰωάννου, *Ἡ θέσις καὶ ἡ διακονία τῶν Λαϊκῶν ἐν τῇ Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ*, Ἐν Ἀθήναις, 1976.
37. Κοφινᾶ, Πρωτοπρ. Σταύρου, *Ἐνορία: ἐντάσεις καὶ ἐπιλογές*, in *ΕΣΤ*, pp. 135-162.
38. Μαντζαρίδη, Καθ. Γεωργίου, *Ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας μπροστὰ στίς σύγχρονες κοινωνικὲς ἐξελίξεις*, in *ΕΣΤ*, pp. 67-80.
39. Μεταλληνοῦ, Πρωτοπρ. Γεωργίου Δ., *Ἐνορία: ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν*, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς

Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 2000². Vezi și traducerea în limba română: Gheorghios D. Metallinos, *Parohia – Hristos în mijlocul nostru*, trad. de pr. prof. Ioan I. Ică, Sibiu, Editura Deisis, 2004.

40. Idem, *Ἡ θεολογικὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας*, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις Ἀρμός, 1995.
41. Idem, «Ἀναζωπυρεῖν τό χάρισμα» (Β' Τιμ. α', 6), in *Α' ΙΣΙΑΑΕ*, pp. 33-53.
42. Idem, *Ἡ Ἐκκλησία μέσα στὸν κόσμος*, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1999².
43. Idem, *Ἡ σύγχρονη ἐνορία: ἐπακριβώσεις καὶ προοπτικές*, in *ΕΣΤ*, pp. 113-124.
44. Σταυροπούλου, Ἀλεξάνδρου, *Ἡ ἐνσυνείδητη συμμετοχὴ τῶν ἐνοριτῶν στὸ ἐνοριακὸ ποιμαντικὸ ἔργο*, in *Α' ΙΣΙΑΑΕ*, pp. 121-135.
45. Τάτση, Πρεσβ. Διονυσίου *Ἐν τῷ μεταξύ στίς "ἄκρες"...*, in *ΕΣΤ*, pp. 181-201.
46. Φίλια, Γεωργίου Ν., *Ἡ ἀνανέωσις τῆς λειτουργικῆς ζωῆς*, in *Α' ΙΣΙΑΑΕ*, pp. 55-70.
47. Χάλαρη, Πρωτοπρ. Ματθαίου, *Ἡ Ἐνορία κυψέλη πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων*, in *Α' ΙΣΙΑΑΕ*, pp. 97-119.
48. Χριστοδούλου, Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, *Λήξη 1^{ης} ἡμέρας Α' Ἱερατικοῦ Συνεδρίου*, in *Α' ΙΣΙΑΑΕ*, pp. 71-86.
49. Idem, *Λήξη Α' Ἱερατικοῦ Συνεδρίου*, in *Α' ΙΣΙΑΑΕ*, pp. 137-160.
50. Idem, *Προσφώνηση*, in *Α' ΙΣΙΑΑΕ*, pp. 9-21.